

Received / Makale Geliş Tarihi 01.03.2026
Published / Yayınlanma Tarihi 30.04.2026
Volume (Issue) Cilt (Sayı) 10 (65)
pp / ss 703-718

Research Article / Araştırma Makalesi
10.5281/zenodo.20006926
Mail: editor@pejoss.com

Dr. Serkan Timur

<https://orcid.org/0000-0001-6475-2605>

Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı

Lalapaşa Mh. Şehit Hurşit Yeşilyurt Sk. No:1 25100 Yakutiye/ERZURUM/ TÜRKİYE

2012-2023 Devlet Teşviklerinin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri: Türkiye Örneği

2012-2023 The Effects of Government Incentives on Regional Development: The Case of Türkiye

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, 2012-2023 yılları itibarıyla uygulanan devlet teşviklerinin bölgesel kalkınmaya etkilerinin Türkiye örneği kapsamında araştırılmasıdır. Bir ülkedeki bölgeler arasındaki gelişmişlik düzeyleri açısından farklılıkların giderilebilmesi için devlet teşviklerinin ve desteklerini geliştirmekte olan bölgelere yönlendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda gelişmişlik farklılıklarının fazla olduğu az gelişmiş ya da geliştirmekte olan ülkelerde teşvikler ve destekler çoğu zaman yeterli olmamaktadır. Ekonomik olarak az gelişmiş olan bölgeler, teşvikler ve desteklerden daha az pay aldığı için bölgeler arası fark artmaktadır. Bu nedenle teşvik ve desteklerin; bölgelerin gelişmişlik düzey farkını ortadan kaldıracak, ülkeler arası rekabeti kolaylaştıracak, etkili, sürekli ve karlılık oranı yüksek alanlara verilmesi, ülkelerin ekonomik gelişmişlik seviyesi açısından büyük önem taşımaktadır. Yöntem olarak literatür yazımında tündengeyim yöntemi, uygulama kısmında ise Türkiye'de uygulanan devlet teşviklerinin, bölgesel kalkınmaya etkilerine yönelik Türkiye İstatistik Kurumundan alınan 2012-2023 yılları arasındaki yıllık verilerden yararlanılmış ve panel veri analizleri yapılmıştır. Bu kapsamda oluşturulan araştırma veri setine; "E-Views 13 programı" ile "Birim Kök", "Augmented Dickey Fuller", "Phillips-Perron (PP)", "Oto Korelasyon Testi" ve "Breusch-Godfrey LM Testlerine" yönelik analizler yapılmıştır. Yapılan analizler sonrası ulaşılan sonuçlar; diğer hizmet faaliyetleri ve gayrimenkul faaliyetleri için verilen teşvik belgelerinin fazla olmadığı, bölgesel kalkınmaya bu nedenle ilgili sektörlerin fazla katkısı olmadığı; buna karşılık bilgi ve iletişim, tarım, ormancılık ve balıkçılık alanında verilen teşvik belgelerinin artış gösterdiği ve bölgesel kalkınmaya katkı sağladığı tespit edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda, verilen teşvik belgesi uygulamalarının; bilgi ve iletişim, diğer hizmet faaliyetleri, gayrimenkul, tarım, ormancılık ve balıkçılık faaliyetlerini etkilediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Maliye Politikası, Bütçe, Harcamalar, Teşvikler, Bölgesel Kalkınma.

ABSTRACT

The purpose of this study is to investigate the effects of state incentives implemented between 2012 and 2023 on regional development within the context of Turkey. In order to eliminate differences in the levels of development between regions within a country, government incentives and support must be directed towards developing regions. In this context, incentives and support are often insufficient in less developed or developing countries where differences in development are significant. Regions that are economically underdeveloped receive a smaller share of incentives and support, thereby increasing the gap between regions. Therefore, it is of great importance for countries' economic development levels that incentives and support be directed to areas that can eliminate regional development disparities, facilitate international competition, and are effective, sustainable, and highly profitable. As a method, deductive reasoning was used in the literature review, while in the application section, panel data analyses were performed using annual data from 2012 to 2023 obtained from the Turkish Statistical Institute on the effects of government incentives implemented in Turkey on regional development. Within this scope, analyses were performed on the research data set created using "E-Views 13 program" for "Unit Root", "Augmented Dickey Fuller", "Phillips-Perron (PP)", "Auto Correlation Test", and "Breusch-Godfrey LM Tests". The results obtained after the analyses show that there are not many incentive certificates issued for other service activities and real estate activities, and therefore these sectors do not contribute much to regional development. On the other hand, it has been determined that incentive certificates issued in the fields of information and communication, agriculture, forestry, and fisheries have increased and contributed to regional development. The analyses revealed that the incentive certificate applications issued affect information and communication, other service activities, real estate, agriculture, forestry, and fishing activities.

Keywords: Fiscal Policy, Budget, Expenditures, Incentives, Regional Development.

1. GİRİŞ

Bu çalışmanın konusu, devlet teşviklerinin bölgesel kalkınmaya olan etkilerinin ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının önlenmesine yönelik konuların niteliksel ve niceliksel yöntemlerle araştırılması süreçlerini kapsamaktadır. Bölgeler arasındaki ekonomik gelişmişlik farklılıkları, ilgili ülkeleri birçok açıdan olumsuz yönde etkilemektedir. Bir ülkedeki bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıkları, sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel açıdan birçok olumsuzluğun yaşanmasına neden olmaktadır. Bu kapsamda olumsuzlukların önüne geçilebilmesi için bölgesel kalkınmanın sağlanması, teşviklerin etkinliğinin artırılması ve ekonomik desteklerin stratejik alanlara artırılarak verilmesi gerekmektedir. Bir diğer ifadeyle bölgeler arasında olan gelişmişlik farkının azaltılması için uluslararası seviyede rekabet gücünün artıracak, ülke sanayinin gelişmesine destek olacak, toplumun refahını sağlayacak olan yatırımların desteklenmesi ve teşviklerin verilmesi gerekmektedir.

Bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılabilmesi için ileri teknoloji yatırımlarını, doğrudan yabancı yatırımları, ar-ge faaliyetlerini, inovasyon çalışmalarını, istihdamı, uluslararası rekabet gücünü geliştirecek ve iyileştirecek olan yatırımlara öncelik verilmesi beklenmektedir. Bu çalışmada, bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının giderilmesinde teşvik politikalarının uygulamadaki eksiklikleri, bu eksikliklerden nasıl giderileceği, yapılan araştırma sonuçlarına göre hangi önlemlerin alınması gerektiği ve bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkileyecek önerilere yer verilmiştir.

Yapılan literatür taraması sonucunda incelenen diğer çalışmalarda genellikle bir zaman aralığını alınmamış ve genel anlamda sonuçlar ortaya konulmuştur. Bu çalışmada Türkiye genelinde uygulanan 2013-2023 yılları arasındaki teşviklerle ilgili veriler analiz edilerek, ülke genelinde elde edilen yıllık veriler kapsamında elde edilen sonuçlara göre yeni dönemlerde hangi yatırımların yapılabileceği, hangi önlemlerin alınabileceği ve teşviklerin gelişmişlik farklarını azaltıp azaltmadığı konularını açıklık getirmeye çalışılmış ve bu yönüyle çalışmanın alana önemli katkılar sağlayacağı düşünülmüştür.

2. MALİYE POLİTİKALARI

Maliye politikası, kamu gücünün maliye politikası araçlarını (vergiler, kamu harcamaları gibi) kullanarak ekonomide tam istihdamı sağlamak, adil bir gelir dağılımını oluşturmak ve bölgeler arası farklılıkları azaltmak için uyguladığı politikalarıdır. Maliye politikasının ekonomik istikrar konusunda herkesin üzerinde durduğu temel konular; enflasyonu aşağıya çekmek, yatırımları canlandırıp işsizliği azaltmak ve gelir dağılımını iyileştirmek olarak ele alınabilir (Akyol, 2016:292).

Maliye politikaları, kamu sektörü ve kamu maliyesinin tüm önemli görev ve hedeflerini içerdiğinden ve iyileştirilmesi uzun vadeli ekonomik büyüme ve istihdamın desteklenmesine yol açan önemli ekonomik konulardan biridir. Bu nedenle, bütçe harcamalarının yapısı, destek politikaları, harcamaların bileşimi ve etkinliği, mali pozisyonun düzeyi ve sürdürülebilirliği, mali yönetim analizi; hem istikrar hem de sürdürülebilir ekonomi politikası için kritik öneme sahiptir (Szarowská, 2016:383). Bir diğer ifade ile maliye politikaları, harcamaların ekonomik büyümeyi sağlaması, bölgeler arası farklılıkları azaltması, uluslararası rekabet üstünlüğünün sağlanması ve ekonomik büyüme gibi önemli gelişmelere neden olmaktadır (Özek ve Bayat, 2021:944).

Maliye politikaları, ülkenin ekonomik potansiyeline, ekonomik kalkınma düzeyine, doğal kaynaklarına, ulusal veya uluslararası koşullara, ulusal ekonomiyi yönetme yöntemlerine (Han ve Kung, 2015:89), siyasi partilerin çıkarlarına ve diğer faktörlere bağlı olarak bir ülkeden diğerine farklılık göstermektedir. Maliye politikasındaki uygulamaların etkililiği, mali stratejilerin istikrarlı bir şekilde yönetimine bağlıdır (Bunescu ve Comaniciu, 2010:117). Maliye politikalarının neden olduğu istikrarsızlıkların etkisini azaltmak için ekonomik faaliyetleri canlandırmak ve mevcut bütçeyle çok daha verimli yatırımlara yönelmek, aynı zamanda kötüleşebilecek uygulamaları geciktirmek gerekmektedir (Dupor, 2020:1-2).

2.1. Maliye Politikası Araçları

Devlet araçları, para ve maliye politikası öncesinde belirlenen hedeflere ulaşılmasını sağlayan kamu bütçesi, kamu harcamaları ve kamu borçlanması gibi ekonomik mekanizmalardır. Bu nedenle yeni para ve maliye politikası araçları geliştirmeyi amaçlamaktadır. Ekonomiyi canlandırmak için kullanılan maliye politikası araçları; teşvikler, destekler, krediler, vergilendirilebilir matrahın azaltılması, vergi kredisi, özel vergi oranları, ücretler üzerindeki vergilerin azaltılması ve ortak araştırma harcamalarının azaltılması şeklinde sıralanabilir (Danylyshyn, vd., 2021:1215). Bu nedenle kamu gücü tarafından uygulanan mali teşvikler, ekonomik dinamikler ve refah için uzun süreli sonuçları olan önemli ve olumlu ekonomik etkiler yaratır. Bu nedenle bölgeler arası farklılıkları azaltacak, ekonomik büyümeye destek olacak, toplam talebi

ve kamu yatırımlarını artırmaya yönelik teşvik ve desteklerin verilmesi gerekmektedir (Bonucchi, et al., 2015:225).

Maliye politikaları, toplumun ekonomik beklentilerinin yerine getirilmesi; vergilerin, hükümet harcamalarında ve kamu borç işlemlerinde kullanılması; kaynakların kamu ve özel sektör arasında tahsisi; kaynakların istikrar sağlaması ve büyümeye yönelik alanlarda kullanılmasıyla ilgilenebilir. Maliye politikasının etkinliği, özellikle istihdam, fiyat istikrarı, tasarruf ve yatırım ile ödemeler dengesi gibi alanlarda çok önemlidir. Maliye politikalarında üç ana araç olan vergiler, harcamalar ve borçlanma, ekonominin gelişiminde dengeleyici unsurlar olarak ifade edilmektedir (Premchand, 1989:3-4). Bu nedenle hükümet, ekonomik refahı artırmak için gereken kamu harcamalarını finanse etmek üzere yeterli gelir elde etmek için adil vergi oranlarını tahmin etmelidir (Alzyadat ve Al-Nsour, 2021:119).

2.2. Maliye Politikalarının Amaçları

Ekonomik kalkınmayı düzenlemenin bir aracı olarak maliye politikaları, ekonomik kalkınmayı etkileyen, ülkelerin mali yapısını güçlendiren ve teşvik tedbirlerinin uygulanmasını sağlamaya destek olan uygulamalardır. Bu kapsamda bütçe harcamalarının etkinliğini artırmak hayati önem taşımaktadır. Gerçekleştirilen uygulamalardan birisi maliye politikalarının etkileri göz önüne alındığında hükümetlerin; yatırımlar, teşvikler ve bölgeler arası gelişmişlik farkının azaltılması üzerinde önemli rolü vardır (Pasichnyi, 2020:153).

Hükümetler para ve maliye politikası araçlarını uygularken ve bunların etkinliğini değerlendirirken, alınan önlemlerinin ekonomik büyümeyi yavaşlatabileceği veya gelecekte yavaşlamasına neden olabileceği akıld tutulmalıdır. Vergi ve teşvik gibi uygulamaların aşırı kullanımı; vergi sisteminin tarafsızlığını etkileyebilir, vergi idaresinin maliyetlerini artırabilir, vergi sisteminin etkinliğini azaltabilir, vergi yükünü farklı sektörler ve vergi mükellefi kategorileri arasında farklılaştırabilir, vergilerin yapısını ve sonuç olarak sistemin adillikini bozabilir (Danylyshyn, vd., 2021:1220).

Maliye politikası araçlarından olan vergilendirmenin temel amacı, devletin temel kamu hizmetlerini finanse etmek için gelir toplamak olmuştur. Aynı zamanda, kamu sektörü ekonomisindeki ilerlemelerle aydınlanan mevcut vergilendirme politikaları, üretken faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde en az caydırıcılık ile maksimum sosyal adalet arasındaki zor dengeyi sağlamak üzere tasarlanmıştır. Kurumlar vergisi politikası, hem iş döngüsü boyunca yatırım ve çıktı dalgalanmalarına ince ayar yapmak hem de uzun vadeli ekonomik büyümeyi ve ulusal refahı teşvik etmek için bir araç olarak kullanılmaktadır (Bonucchi, et al., 2015:226).

3. TEŞVİK POLİTİKALARI

Teşvikler, ekonomik olarak geri kalmış bölgelerin refah düzeyinin artırılması ve ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi açısından sosyo-ekonomik bir araçtır. Dolayısıyla maliye politikaları arasında yatırım teşvik politikaları günümüzde en önemli araçlardan biri haline gelmiştir. Maliye politikası, ekonomiyi etkilemek için hükümet bütçesinin kullanılmasını ifade etmektedir (Ross, Boyle ve Perez, 2023:1).

Hükümetler tarafından sağlanan teşvik politikalarının güçlü olması halinde, hükümet büyük bir mali baskıya maruz kalmakta ve bu da toplumsal kaynakların israfına neden olmaktadır. Ülke ekonomisinin istikrarını olumsuz yönde etkileyen teşvik politikalarının piyasa şartlarına uygun olarak planlanması gerekmektedir. Hükümetin teşvik politikalarına piyasanın nasıl tepki verdiğini anlaması, işletmeler ve tüketiciler arasındaki çıkar ilişkilerini daha iyi dengelemesi analiz etmesi gerekmektedir (Wang, Qin ve Zhou, 2021:1).

3.1. Teşvik Politikalarının Amaçları

Hükümetlerin bölgesel eşitsizlikleri gidermede kamu yatırım teşviklerini kullanma çabaları en sık uygulanan politikalar arasında yer almaktadır (Sağdıç, vd., 2021:39). Dolayısıyla istihdam seviyesini artırmak, yoksulluğu azaltmak, ekonomik büyümeyi sağlamak, kalkınmayı gerçekleştirmek ve verimli alanlara yatırımları yönlendirebilmek için etkin teşvik politikalarına ihtiyaç duyulmaktadır (Ofoma ve Adeiza, 2024:225). Bu açıdan bakıldığında kaynak dağılımında etkinliği sağlaması, bölgesel dengesizlikleri giderilmesi, istihdam olanaklarının yaratılması, dış ticaretin artırılması, doğrudan yabancı sermayenin çekilmesi, uluslararası rekabet gücünü sağlaması ve bölgesel kalkınmayı sağlaması; teşviklerin ekonomik ve sosyal amaçları arasında yer almaktadır. Teşvikler özellikle farklı gelişmişlik düzeylerine sahip ülkelerin bölgeleri arasındaki dengenin sağlanmasında büyük önem taşımaktadır (Karaş ve Karaş, 2019:10).

Genel olarak maliye politikaları çerçevesinde belirlenen yatırım teşvikleri, hem ülkelerin kaynaklarının makro-ekonomik politikalar doğrultusunda ilgili sektörlerde ve bölgelerde kullanılarak kaynakların optimal kullanımını sağlamayı hem de belirli bir sektörü geliştirmeyi veya bölgeler arası gelişmişlik farklarını gidermeyi amaçlamaktadır. Teşvikler, gelişmişlik düzeylerine göre amaçları farklılaşmakla birlikte, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler tarafından yoğun olarak kullanılmaktadır (Koç ve Saraç, 2020:331).

3.2. Teşvik Politikaları Uygulamaları

Gelişmekte olan ülkeler artan küreselleşme ile birlikte ekonomik büyüme ve kalkınma için önemli fırsatlara sahip olurken daha rekabetçi olan gelişmiş ülkeler ise gelişmekte olan ülkelerle aralarındaki büyüme ve kalkınma farkını derinleştirme fırsatlarına sahip olmuştur. Bu gibi durumlarda her ülke kendi dinamikleri doğrultusunda büyümelerini gerçekleştirmek için çeşitli politikalar uygulamıştır. Bu politikaların en önemlilerinden biri de hiç şüphesiz teşviklerdir. Teşvikler hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler tarafından hem makro hem de mikro ölçekte kullanılmaktadır. Mikro ölçek kullanımı bölgesel düzeyi ifade etmektedir. Teşvikler herhangi bir sektörün gelişmesi ya da bölgeler arası gelişmişlik farklarının giderilmesi için verilebilir. Ancak teşvikler uygulanırken nitelikleri dikkate alınmalıdır (Recepoğlu ve Değer, 2016:6).

Teşviklerin tasarımında, şeffaflığında ve idaresinde yapılacak iyileştirmeler, ekonomik çarpıklıklar, bürokrasi ve yolsuzluk gibi dolaylı maliyetlerin ve istenmeyen sonuçların azaltılmasına yardımcı olabilir. Bu tür politika reformları teşviklerin fayda-maliyet oranını büyük ölçüde iyileştirebilir. Gelişmekte olan ülkelerdeki vergi teşvik rejimleri genellikle zayıf tasarım, şeffaflık eksikliği ve hantal yönetimden dolayı çok etkili değildir. Şeffaflık eksikliği ve yüksek idari maliyetler de teşviklerin cazibesini azaltmakta ve ekonomik çarpıklıklar ve yolsuzluk potansiyeli açısından dolaylı maliyetlerini artırmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler, şeffaflık ve yönetim uygulamalarını geliştirerek teşviklerin rant kollama ve yolsuzluktan kaynaklanan dolaylı maliyetlerini azaltabilir ve aşırı idari maliyetlerden kaçınabilir (Andersen, vd., 2018:7).

4. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

4.1. Araştırmayla İlgili Literatür İncelemesi

Çalışma alanıyla ilgili literatür taraması sonucunda farklı ülkelerde yapılan teşvik uygulamalarının bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltabildiği ve ülke kalkınmasına önemli faydaları sağladığı gözlemlenmiştir. Daha önce yapılan çalışmaların genellikle belirli bir zaman aralığını değil de zaman aralığı verilmeden çalışmaların yapıldığı gözlemlenmiştir. Ancak yapılan bu çalışma ile özellikle yakın geçmişi inceleyerek günümüzdeki gelişmelerin öngörülebilmesi için Türkiye'deki 2012-2023 yılları arasındaki teşviklerle ilgili işletmelerin görüşüne başvurulmuştur.

“Bölgesel Politikaların Kalkınma Planlarındaki Yeri ve Zamana Bağlı Dönüşümü” başlıklı çalışmalarında Çelikkaya vd.,'ne (2018:21) göre, Cumhuriyetin ilk yıllarında kamuya ait kaynakların sanayi alanlarına yönlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilen sanayi planları devlet planlama teşkilatının o yıllarda kurulmasından sonra değişmiştir. Kültürel, ekonomik ve sosyal açıdan kalkınmayı amaçlayan bölgeler arasındaki dengesizliklerin giderilmesini hedefleyen planlamaların yapılması dönemi başlatılmıştır. Bilgi ve teknolojilerde meydana gelen değişimler artık kalkınmanın belirli bölgelerde değil de ülkenin her bölgesinde meydana gelmesi gerektiğini ortaya çıkarmıştır. “Türkiye’de Tarım Sektörüne Yönelik Uygulanan Mali Teşviklere Genel Bir Bakış” ile ilgili çalışmalarında ise Sağdıç ve Yıldız’a (2019:39) göre, bölgeler arasındaki gelişmişlik düzey farkının gelecekteki yatırım kararı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca az gelişmiş bölgelerden sanayileşmiş bölgelere göç hareketlerinin yaşandığını, alt yapı yetersizliğinin olduğunu, kaçak yapılaşmanın öne çıktığını, hızla nüfus artışının olduğunu ve bu bölgelerin göç vererek ikinci planda kaldıklarını tespit etmişlerdir. Az gelişmiş olan bu bölgelerde nüfusun da azalması ile birlikte gelişmişlik farkı büyüyerek arttığı, bu tür bölgelerde yatırımların karlı alanlara yönlendirilmesi, yaygınlaştırılması, yatırımcıların teşvik edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

“Turizm Sektörünün Rekabet Gücünün Oluşum Sürecinde Kümelenmelerin Rolü: Kavramsal Yenilikler”, konusu ile ilgili çalışmalarında Malakauskaite ve Navickas, (2010:149) ise piyasadaki rekabet arttıkça ülkelerin kilit faaliyet gösteren alanlara ve endüstrilere yöneldiklerini ve yatırımlarını teknolojik alanlara yaptıklarını belirtmişlerdir. Ekonomideki söz sahiplerinin sanayi bölgelerini geliştirmek üzere önemli devlet destek ve teşviklerinin bu bölgelere aktarıldığını tespit etmişlerdir.

“Geçmişten Günümüze Türkiye’de Teşvikler ve Ülke Uygulamaları” başlıklı çalışmalarında Akdeve ve Karagöl, (2013:329)’e göre, bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının sosyal, çevresel, ekonomik ve kültürel açıdan birçok soruna neden olduğunu ve bu tür ülkelerde kalkınmanın daha zor gerçekleşebileceği tespitini yapmışlardır. Kalkınmanın gerçekleşebilmesi bölgeler arası farkların azaltılabilmesi için stratejik alanlara yatırımların desteklenmesi ve dış ticaretin desteklenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu doğrultuda “Yatırım Teşvik Politikalarının Bölgesel Belirleyicilerine Yönelik Bir Analiz: Türkiye örneği” Sevinç vd.’nin (2016:525) yaptıkları araştırma sonuçlarına göre bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını azaltılabilmesi için incelenen farklı ülkelerde teşvik düzenlemelerine başvurulduğu belirtilmiştir. Türkiye’deki bölgeler arası farkların giderilmesine yönelik özellikle 2000’li yıllarda teşvik paketlerinin arttığını ancak bölgelerin gelişmişlik düzeyine göre kaynakların dağıtılamamasından dolayı gelişmişlik farklarının giderilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Teşviklerin uygulandığı bölgelerin yapısına göre teşvik politikalarının oluşturulması ve yatırımların karlı alanlara yönlendirilmesinin, bölgeler arasındaki farkın giderilmesine yardımcı olacağı belirtilmiştir.

“Yatırım Teşvikleri Nedir? Kavram ve Kapsamı Üzerine Bir Değerlendirme” başlıklı Dağ ve Çelik’in (2018:863) yaptıkları araştırma sonuçlarına göre ülkeler yerli yabancı yatırım ayırımına gitmeden bozulan ekonomik yapının istikrarını sağlayan en önemli araçlardan birisinin teşvikler olduğunu gözlemlemişlerdir. Bazı ülkeler özellikle yabancı sermaye yatırımlarını teşvik ederek bölgeler arası gelişmişlik düzeyindeki farkın giderilmesi yolunu tercih etmişlerdir. Özellikle yabancı yatırımların artırılması, ileri teknoloji alanında yatırımların desteklenmesi ve gelişmişlik düzeyine göre yatırımların yönlendirilmesinin önemli olduğunu belirtmişlerdir. Bu doğrultuda Yatırım Teşvikleri ile Uluslararası Ticaret ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği (2001-2021)” başlıklı çalışmalarında Sevinç ve Şeker’e (2023:337) ise uluslararası ticarete küreselleşmenin etkisinin artması ile birlikte Türkiye’de yapılan yatırım teşviklerinin miktarı ve oranı ihracat ve yabancı yatırımlar yönünde artmıştır. Yapılan çalışma kapsamında yatırım teşvikleri ile uluslararası ticaretin gelişmesi arasında bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Doğanalp’in (2019:1285 “Türkiye’de Teşvik Uygulamalarının İstihdama Katkısı: Seçilmiş İller Üzerine Bir Panel Veri Analizi” başlıklı çalışmasına göre teşvikler istihdamın, dış ticaretin, büyümenin, kalkınmanın artırılması ve bölgeler arası gelir dengesizliğinin giderilmesi için en çok yararlanan maliye politikası araçlarından birisi olmuştur. Bu kapsamda Türkiye’de son yıllarda oluşturulan programlar teşvik yatırımlarının stratejik alanlara yönlendirilmesini, istihdamın artmasına ve bölgeler arası farkların azalmasına katkı sağladığı sonucunu varılmıştır. Ayrıca Bulmuş ve Polat’ın (2020:293) “Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımı ve Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Türkiye Bölgesel Planlama Uygulamasına Etkileri” başlıklı çalışma sonuçlarına göre ise küreselleşmenin ülkeler arasındaki rekabet seviyesini artırması ve gelişmiş ülkelerin hızla büyümesi sonucunda, gelişmekte olan ülkeler de rekabet gücünün artırılabilmesi için yeni kalkınma politikalarının ve bölgesel rekabet gücünün artırılmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları ile yeniliklerin kazanılması, modern yönetim modellerinin uygulanması, karlı alanlara yatırımların teşvik edilmesi ve bölgesel gelişmişlik farkının giderilmesine yönelik faaliyetler çok daha sistemli bir şekilde yapılmaya başlanmıştır. Ekinci ve Yüce’nin (2019:311) “Yatırımlarda Vergisel Teşvikler: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Değerlendirmesi, Şırnak İli Örneği” başlıklı çalışmalarına göre ise teşviklerin bölgedeki yatırımları artırmak, yatırım hacmini genişletmek, az gelişmiş bölgelere yatırımları yönleltmek, gelişmişlik farklarını azaltmak, istihdamın teşvik edilmesi gibi sebeplerle verildiği, ancak bazı bölgelerin teşviklerden yeterince yararlanamamasından dolayı bu bölgelerde gelişmişlik farklarını giderilemediği ve yatırımların sınırlı kaldığı belirtilmiştir.

Maden ve Yiğit’in (2019:113) “Bölgesel Kalkınma Politikalarındaki Dönüşüm: Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımı ve Türkiye Yansımaları” başlıklı çalışmalarına göre, Türkiye’nin bölgesel kalkınma politikalarının değiştirilmesi, bölgeler arası farkların giderilmesine yönelik uygulamaların gündeme gelmesi, özellikle AB’ne uyum sürecinde ve 9. Kalkınma Planında gerçekleşmiştir. Bu kapsamda ar-ge faaliyetleri artmış, öğrenen bölgeler, girişimci kentler, ağ tabanlı yönetim, sürekli öğrenme ve kalkınma hedefleri doğrultusunda faaliyetlerin başlatılması söz konusu olmuştur. Bu doğrultuda Alabaş’ın (2022: 53) “Kalkınma Ajanslarının Kaymakamlıklara ve Bağlı Kuruluşlara Verdiği Mali Desteğin Sosyal Uyum Projelerine Sağladığı Faydalar Üzerine Bir İnceleme: İstanbul Kalkınma” başlıklı çalışmasına göre,

Model-2. Verilen Teşvik Belgesi Adedi =VBAit = $\beta_0it + \beta_1it$ GSYHit + β_2it TOBit + β_3it SNit + β_4it MSit + β_5it NTit + β_6it Hit + β_7it Bit + β_8it FSit + β_9it GFit + β_{10it} MDit + β_{11it} KYit + β_{12it} DHit + β_{13it} STit + β_{14it} ESit + ϵit .....(Eşitlik 3)

4.3. Araştırmanın Bağımlı ve Bağımsız Değişkenlerinin Analiz Kodları

Çalışmada 2012-2023 yılları arasında çeyreklik elde edilen verilerle ilgili değişkenlerin, 2 tanesi bağımlı ve 14 tanesi bağımsız değişken olarak seçilmiş olup, bu değişkenler tablo 1’de yer almaktadır;

Tablo 1. Araştırmanın Bağımlı ve Bağımsız Değişkenlerinin Analiz Kodları

	Analiz Kodu	Değişken Açıklaması
Bağımsız Değişken	GSYH	Gayri Safi Yurtiçi <u>Hasıla</u>
	TOB	A- Tarım, ormancılık ve balıkçılık
	SN	BCDE- Sanayi
	MS	C- İmalat sanayi
	NT	F-İNŞAAT
	H	GHI- Hizmetler
	B	J- Bilgi ve iletişim
	FS	K- Finans ve sigorta faaliyetleri
	GF	L- Gayrimenkul faaliyetleri
	MD	MN- Mesleki, idari ve destek hizmet faaliyetleri
	KY	OPQ- Kamu yönetimi, eğitim, insan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri
	DH	RST- Diğer hizmet faaliyetleri
	ST	Sektörler toplamı
	ES	Ürün üzerindeki vergiler eksi sübvansiyonlar
Bağımlı Değişken	SYD	Sabit Yatırım Değeri (Milyon TL)
	VBA	Verilen Teşvik Belgesi Adedi

4.4. Araştırmanın Veri Toplama ve Veri Analiz Yöntemi

Araştırmada “Türkiye İstatistik Kurumu’ndan”, “(TÜİK) <https://www.tuik.gov.tr/>’den” 14/12/2025 tarihinde edilen veri seti “E-Views 13 programı” ile analiz edilmiştir. Eviews’de programında uygulanan analizlerde kullanılan verilere ait isimlendirme kodlarına da tabloda “Analiz Kodu” sütununda yer verilmiştir. Testlerin ne amaç ile kullanıldığı başlıklar altında verilmiştir. Bu araştırmada eviews 13 paket programı yardımıyla; “Augmented Dickey Fuller (ADF)”, “Phillips–Perron (PP) Testi”, “Q-Q Plot testi”, “Oto Korelasyon” testleri yapılmıştır.

4.5. Araştırmanın Bulguları

4.5.1. Durağanlık Testi

Zaman bağı yapılan zaman serileri, nedensellik analizi veya panel veri analizi gibi pek çok istatistiksel yöntemde verilerin durağan olması varsayımı mevcuttur. İki değişken durağan olmadığı ve aralarında korelasyon olmadığı biliniyor ise bu değişkenler ile yapılan regresyon analizlerinin ilişkisiz çıkması beklenir. Ancak durağan olmayan veriler ile yapılan analizler sonucunda sahte regresyon oluşup veriler arasında ilişki var gibi gözükabilir. Bu nedenle yanıltıcı sonuçlar elde etmemek adına araştırmaları durağan seriler ile yapmak gerekmektedir.

Durağanlık temelde 2 farklı yöntem ile tespit edilebilir. Bunlardan biri parametrik olmayan bir yöntem olan “Korelogram Yöntemi” yani “Görsel Saptama” yöntemidir. Diğer yöntem ise parametrik yöntem olan “Birim Kök Testleri”dir. Bu araştırmada serilerin durağanlığının test edilebilmesi için “Augmented Dickey Fuller (ADF)” testinden yararlanılmıştır. Yapılan test sonucunda elde edilen veriler Tablo 2’deki gibidir.

Tablo 2. Değişkenlere Ait Augmented Dickey Fuller Test Sonuçları

Değişken	T-İstatistiği	Olasılık
GSYH	75.51	0,000
TOB	10.61	0.991
SN	118.82	0,000
MS	115.73	0,000
NT	1.59	0.999
H	164.20	0,000
B	12.62	0,972
FS	0.290	0,999
GF	3.169	0,999
MD	12.79	0,969
KY	10.717	0,990
DH	0.386	0,999
ST	121.968	0,000
ES	0.013	0,999
SYD	170.238	0,000
VBA	170.769	0,000

ADF testi sonuçlarına göre serilerin durağan olduğunu söyleyebilmek için olasılık değerlerinin 0,05 değerinden küçük olması gerekmektedir. Tabloda verilen olasılık değerleri incelendiğinde serilerin bir kısmının durağan olmadığı görülmektedir ($p > 0,05$). Bu nedenle mevcut veriler ile analiz işlemine devam edilemeyip serilerin durağanlaştırılmasına karar verilmiştir. Durağan olmayan serilerin birinci farkları alınarak Tablo 3'te ADF testi yinelenmiştir.

Tablo 3. Değişkenlerin 1. Farkına Ait Augmented Dickey Fuller Test Sonuçları

Değişken	T-İstatistiği	Olasılık
GSYH	75.51	0,000
TOB	71.372	0.000
SN	118.82	0,000
MS	115.73	0,000
NT	53.131	0.001
H	164.20	0,000
B	49.269	0,002
FS	34.801	0,007
GF	42.315	0,012
MD	62.331	0,000
KY	42.005	0,013
DH	46.259	0,004
ST	121.968	0,000
ES	53.444	0,001
SYD	170.238	0,000
VBA	170.769	0,000

Serilerin birinci farklara ait elde edilen olasılık değerleri incelendiğinde tamamının durağan olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Değişkenlerin 1. Farkına Ait Phillips-Perron (PP) Test Sonuçları

Değişken	T-İstatistiği	Olasılık
GSYH	-2.37	0.02
TOB	-4.67	0.00
SN	-2.14	0.03
MS	-5.62	0.00
NT	-2.05	0.04
H	-2.33	0.02
B	-2.21	0.02
FS	-2.05	0.04
GF	-11.92	0.00
MD	-2.45	0.02
KY	-2.08	0.04
DH	-2.48	0.01
ST	-2.30	0.00
ES	-3.40	0.00
SYD	-15.54	0.00
VBA	-6.40	0.00

ADF testi durağanlık testleri için en sık kullanılan testlerden birisi olsada durağanlığı sınamak için farklı testlerde mevcuttur. Bu test yöntemlerinden biride Phillips–Perron (PP) testidir. PP test sonuçları incelendiğinde ADF testi ile benzer sonuçlar verdiği görülmektedir. Sonuçlara bakarak (olasılık değerlerinin 0,05 değerinden küçük) serilerin durağan olduğunu söylemek mümkündür. Serilerin durağanlığı sağlandıktan sonra değişkenler arasındaki ilişkileri inceleyen analizlere geçilmiştir.

4.5.2. SYD Değişkeninin Bağımlı Olduğu Model için Normallik Varsayımı

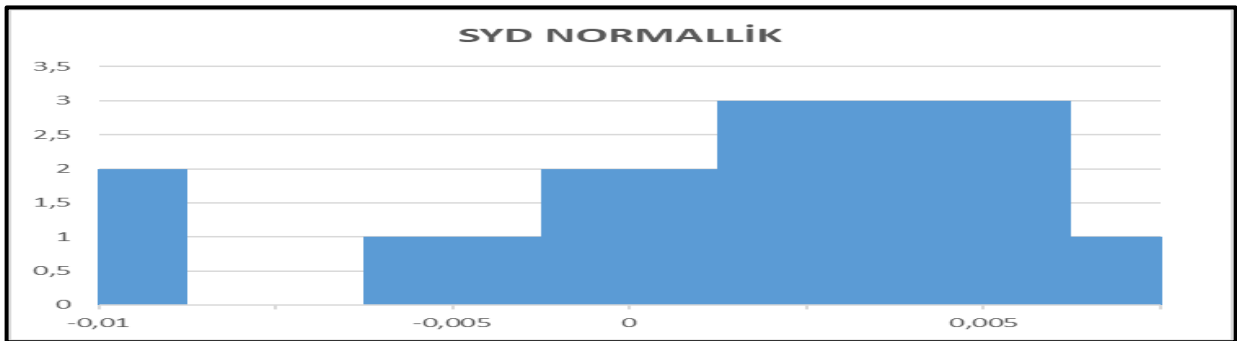
Normallik varsayımının amacı verilmiş bir veri setinin normal dağılıma uygunluk iyiliğinin irdelemesidir. Parametrik testlerin kullanılabilmesi için verilerin normal dağılıma uygun olması gerekmektedir. Bazı parametrik olmayan testler geliştirilmiş olmasına rağmen, pratikte daha kesin ve daha objektif öngörülerde bulunabilmek adına parametrik karşılaştırmalar tercih edilmektedir.

Zamana bağlı verilerde normallik varsayımı artık değişkenler (Residual) üzerinden yapılmaktadır. Analiz sonucunda elde edilen bu değişkenlerin normal dağılıma uygun olması durumunda verilerin normallik varsayımını sağladığı kabul edilmektedir. Artıklar üzerinden yapılan normallik sınaması sonucunda elde edilen olasılık değerinin 0,05’den büyük olması durumunda, artıkların normal dağılıma uygun olduğunu söylemek mümkündür. Araştırmada SYD değişkeni için yapılan normallik sınaması sonuçları tablo 4’de görüldüğü gibidir.

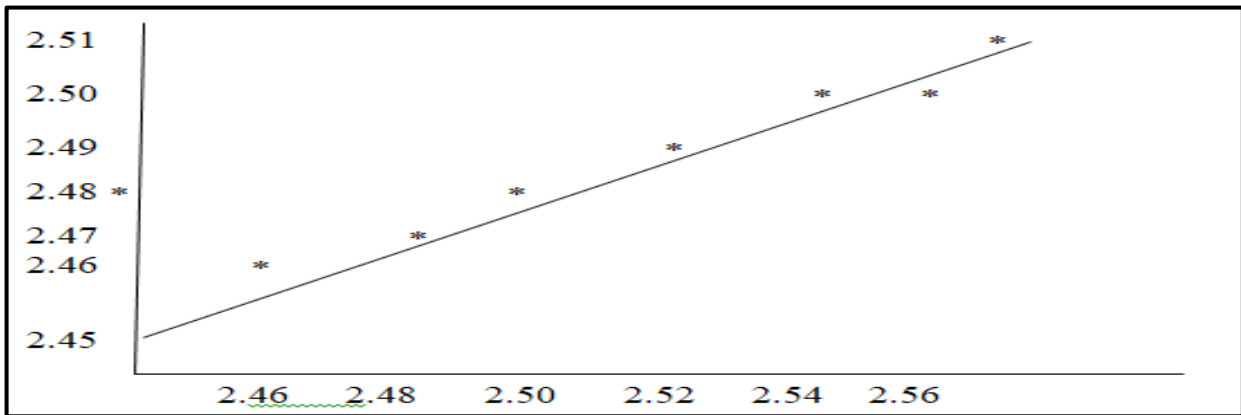
Tablo 5. SYD Bağımlı Değişkeni İçin Normallik Sınaması

	Skewness (Çarpıklık)	Kurtosis (Basıklık)	Jarque-Bera	Olasılık
Artıklar	-0,6941	2,6568	1,0225	0,5997

SYD değişkeni için yapılan normallik sınaması sonucunda elde edilen olasılık değeri 0,5997 olarak hesaplanmıştır. Bu değere bakılarak SYD değişkeni için yapılan analizde artıkların normal dağılıma uygun olduğunu söylemek mümkündür ($p > 0,05$). Ayrıca histogram grafiği incelendiğinde ortalama etrafında toplanan bir veri seti olduğu görülmekte ve Q-Q Plot grafiği incelendiğinde değişkenlerin eksen etrafında konumlandığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlara bakarak verilerin normal dağılıma uygun olduğu görülmektedir.

Şekil 1. SYD Bağımlı Değişkeni Oto Korelasyon Testi

Grafik 1. SYD Değişkeni İçin Q-Q Plot

SYD bağımlı değişkeni için çizilen Q-Q Plot testi ile ilgili grafiğe bakıldığında artıkların normal dağılıma uygun olduğu gözlemlenmektedir.

Çok değişkenli analizlerde sağlanması beklenen bir diğer varsayımda değişkenler arasında oto korelasyon olmamasıdır. Bu nedenle kurulan modeller ve serilerin oto korelasyonları Breusch-Godfrey LM Testi ile irdelenmiştir (Breusch, 1978:334). Bu teste göre hesaplanan olasılık değeri 0,05'den büyük olması durumunda oto korelasyon bulunmadığını söylemek mümkündür. Tablo 6 incelendiğinde hesaplanan olasılık değerinin 0,05'den büyük olduğu görülmektedir ve bu nedenle oto korelasyon sorunu olmadığını söylemek mümkündür.

Araştırmada SYD değişkeni için yapılan Breusch-Godfrey LM testi sonuçları tablo 5'de görüldüğü gibidir.

Tablo 6. SYD Bağımlı Değişkeni İçin Breusch-Godfrey LM Testi

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:			
F-statistic	0,3532	Olasılık F(2,32)	0.8937
Obs*R-squared	5.8205	Olasılık Chi-Square(2)	0.6673

Zamana bağlı değişimlerin incelendiği analizlerde temel varsayımların sağlanması büyük önem arz etmektedir. Bu varsayımların sağlanıp sağlanmaması, değişkenler arasındaki ilişkiye etki edebilmektedir. Ayrıca bu varsayımların sağlanıp sağlanmaması araştırmada kullanılacak analiz yöntemini de etkilemektedir. Bu araştırmada verilerin durağanlaştırılabilirliği ve ayrıca normallik varsayımının sağlandığı görülmektedir. Varsayımların sağlanması ile birlikte veri analizine geçilmiş ve analiz sonucunda elde edilen sonuçlar incelenerek bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı problemi olmadığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda anlamlılığı sınanan modellerden elde edilen sonuçların yorumlanmasında bir problem olmadığını söylemek mümkündür.

4.5.3. Bağımsız Değişkenlerin SYD Bağımlı Değişkeni Üzerindeki Etkileri

Araştırmada SYD değişkeni için yapılan Model 1 / eşitlik 2 tahmin sonuçları tablo 6'da görüldüğü gibidir.

Tablo 7. SYD Bağımlı Değişkeni için Model 1 Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: SYD				
Variable	Coefficient	T-Stat	Olasılık	VIF Değerleri
C	15,63	1,32	0,32	1.46
B	4,18	4,08	0,01	9.01
DH	-4,53	1,00	0,00	1.96
ES	2,06	3,19	0,02	2.49
FS	-0,64	-1,10	0,31	8.49
GF	-0,32	-0,52	0,62	2.82
GSYH	1,10	0,05	0,97	3.81
H	5,17	0,70	0,56	7.74
KY	7,37	1,29	0,32	4.64
MD	0,68	0,24	0,84	6.58
MS	1,61	0,10	0,93	6.37
NT	5,17	1,67	0,24	3.05
SN	12,00	0,50	0,66	2.44
ST	-41,58	-0,81	0,50	8.21
TOB	5,34	1,69	0,23	1.36
R² = 0,894832		Durbin-Watson = 2,44		
F İstatistiği = 22,68		Prob(F İstatistiği) = 0,0003		

SYD bağımlı değişkenini etkileyen değişkenleri incelemek için kurulan model için R2 değeri 0,894932 olduğu görülmektedir. Bu değer modelin güvenilir olduğunu göstermektedir. Ayrıca hesaplanan olasılık değerine (p=0,0003) göre modelin kurulması anlamlı bulunmuştur. Çoklu bağlantı problemi için VIF değerleri incelenir ve bu değerlerin genellikle 10'dan küçük olması beklenir. VIF değerinin 10'dan büyük olması durumunda veriler arasında çoklu bağlantı problemi söz konusudur. VIF değerleri incelendiğinde hesaplanan tüm değerlerin 10'un altında olduğu görülmektedir. Bu nedenle değişkenler arasında çoklu bağlantı problemi olmadığını söylemek mümkündür.

SYD değişkeni için kurulan modelde KY, ES, DH ve B'nin SYD değişkenini etkilediği görülmektedir. Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etki yönü incelendiğinde DH'nin SYD üzerinde negatif etkisinin, KY, ES ve B değişkenlerinin SYD üzerinde pozitif etkisinin olduğu görülmektedir.

4.5.4. VBA Değişkeni için Normallik Varsayımı

Normallik varsayımının amacı, verilmiş bir veri setinin normal dağılıma uygunluk iyiliğinin irdelenmesidir. Parametrik testlerin kullanılabilmesi için verilerin normal dağılıma uygun olması gerekmektedir. Bazı parametrik olmayan testler geliştirilmiş olmasına rağmen pratikte daha kesin ve daha objektif öngörülerde bulunabilmek adına parametrik karşılaştırmalar tercih edilmektedir.

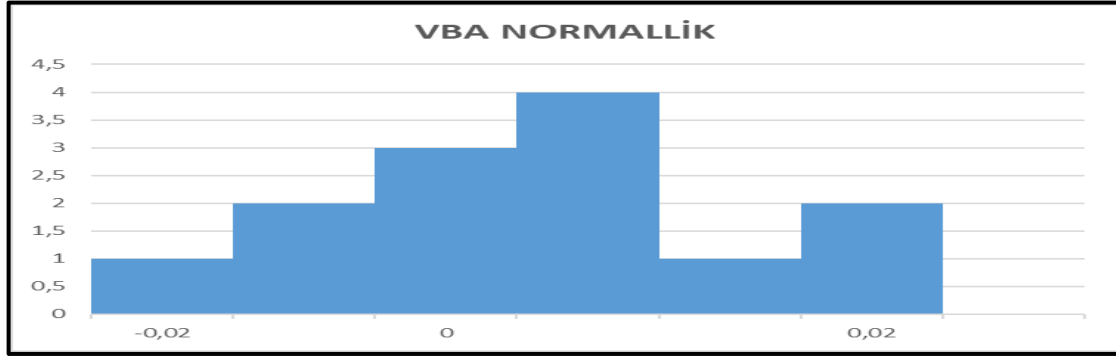
Zamana bağılı verilerde normallik varsayımı artık değişkenler üzerinden yapılmaktadır. Analiz sonucunda elde edilen bu değişkenlerin normal dağılıma uygun olması durumunda verilerin normallik varsayımını sağladığı kabul edilmektedir.

Artıklar üzerinden yapılan normallik sınaması sonucunda elde edilen olasılık değerinin 0,05'den büyük olması durumunda, artıkların normal dağılıma uygun olduğunu söylemek mümkündür. Araştırmada VBA değişkeni için yapılan normallik sınaması sonuçları tablo 8'de görüldüğü gibidir.

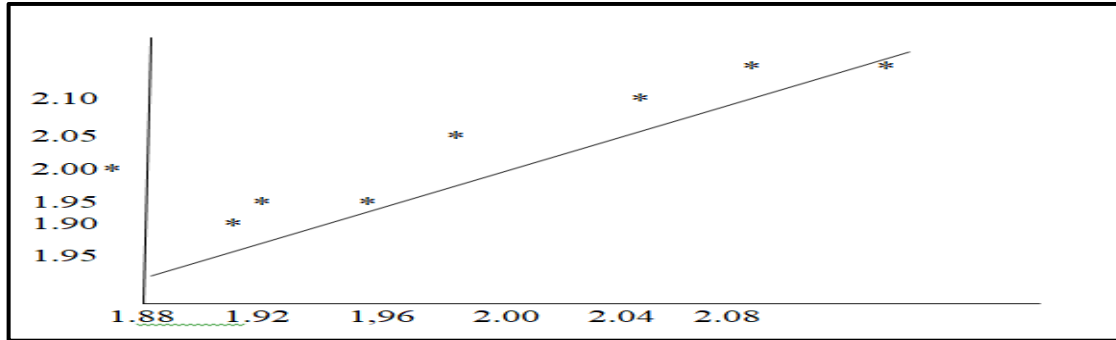
Tablo 8. VBA Bağımlı Değişkeni için Normallik

	Skewness (Çarpıklık)	Kurtosis (Basıklık)	Jarque-Bera	Olasılık
Artıklar	-0,3904	2,1288	0,6845	0,7102

VBA değişkeni için yapılan normallik sınaması sonucunda elde edilen olasılık değeri 0,7102 olarak hesaplanmıştır. Bu değere bakılarak VBA değişkeni için yapılan analizde artıkların normal dağılıma uygun olduğunu söylemek mümkündür ($p>0,05$). Araştırmada VBA değişkeni için yapılan normallik sınaması sonuçları tablo 8'de görüldüğü gibidir. Ayrıca histogram grafiği incelendiğinde ortalama etrafında toplanan bir veri seti olduğu görülmekte ve Q-Q Plot grafiği incelendiğinde değişkenlerin eksen etrafında konumlandığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlara bakarak verilerin normal dağılıma uygun olduğu görülmektedir.

Şekil 2. VBA Bağımlı Değişkeni İçin Oto Korelasyon Testi

Grafik 2. SYD Değişkeni için Q-Q Plot

SYD bağımlı değişkeni için çizilen Q-Q Plot testi ile ilgili grafiğe bakıldığında artıkların normal dağılıma uygun olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 9. VBA Bağımlı Değişkeni İçin Breusch-Godfrey LM Testi

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:			
F-statistic	1.2376	Olasılık F(2,32)	0,9084
Obs*R-squared	1.4348	Olasılık Chi-Square(2)	0,8381

Çok değişkenli analizlerde sağlanması beklenen bir diğer varsayımda değişkenler arasında oto korelasyon olmamasıdır. Bu nedenle kurulan modeller ve serilerin oto korelasyonları Breusch-Godfrey LM Testi ile irdelenmiştir (Breusch, 1978:335). Bu teste göre hesaplanan olasılık değeri 0,05'den büyük olması durumunda oto korelasyon bulunmadığını söylemek mümkündür. Tablo incelendiğinde hesaplanan olasılık değerinin 0,05'den büyük olduğu görülmektedir ve bu nedenle oto korelasyon sorunu olmadığını söylemek mümkündür.

Varsayımların analizi ile elde edilen sonuçlar incelendiğinde bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı problemi olmadığı ve anlamlılığı sınanan modellerden elde edilen sonuçların yorumlanmasında bir problem olmadığını söylemek mümkündür.

4.5.5. Bağımsız Değişkenlerin, VBA Değişkeninin Bağımlı Olduğu Model Üzerindeki Etkileri

Araştırmada VBA değişkeni için yapılan Model 2 tahmin sonuçları tablo 9’da görüldüğü gibidir.

Tablo 10. VBA Bağımlı Değişkeni için Model 2 / Eşitlik 3 Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: VBA Variable	Coefficient	T-Stat	Olasılık.	VIF Değerleri
C	-8,92	-2,28	0,26	4,64
B	8,25	2,23	0,03**	7,97
DH	-5,91	-1,64	0,10*	5,01
ES	1,55	0,67	0,50	6,81
FS	1,04	0,50	0,62	9,96
GF	-4,85	-2,13	0,03**	1,82
GSYH	-3,25	-0,59	0,66	3,49
H	-4,99	-2,49	0,24	2,49
KY	-3,99	-2,13	0,28	1,46
MD	-7,22	-1,02	0,50	5,11
MS	1,80	0,47	0,72	3,04
NT	-2,47	-2,13	0,28	6,60
SN	-8,19	-1,34	0,41	4,81
ST	2,64	1,84	0,32	3,12
TOB	3,29	6,23	0,00**	2,75
Durbin-Watson = 1,8928				
F İstatistiği = 38,11948 Olasılık (F İstatistiği) = 0,0000				
* %1 düzeyinde, ** %5 düzeyinde anlamlılık ifa de etmektedir.				

Verilen Teşvik Belgesi Adeti (VBA) bağımlı değişkenini etkileyen değişkenleri incelemek için kurulan model için R2 değeri 0,9561 olduğu görülmektedir. Bu değer modelin güvenilir olduğunu göstermektedir. Ayrıca hesaplanan olasılık değerine (p=0,000) göre modelin kurulması anlamlı bulunmuştur. Çoklu bağlantı problemi için VIF değerleri incelenir ve bu değerlerin genellikle 10’dan küçük olması beklenir. VIF değerinin 10’dan büyük olması durumunda veriler arasında çoklu bağlantı problemi söz konusudur. VIF değerleri incelendiğinde hesaplanan tüm değerlerin 10’un altında olduğu görülmektedir. Bu nedenle değişkenler arasında çoklu bağlantı problemi olmadığını söylemek mümkündür.

VBA değişkeni için kurulan modelde “Bilgi ve iletişim” (B), “Diğer Hizmet Faaliyetleri” (DH), GF ve “Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık” (TOB)’un VBA’yı etkilemiştir. Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etki yönü incelendiğinde DH ve “Gayrimenkul Faaliyetlerinin” (GF), VBA üzerinde negatif etkisinin, Bilgi ve iletişim (B) ve TOB değişkenlerinin VBA üzerinde pozitif etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

6. SONUÇ ve ÖNERİLER

2012-2023 yılları itibariyle devlet teşviklerinin bölgesel kalkınmaya etkilerinin Türkiye örneği kapsamında yapılan bu araştırmanın analizleri sonrasında elde edilen sonuçlar ve yapılan değerlendirme:

Yapılan bu çalışmanın analizleri sonucunda; diğer hizmet faaliyetlerinin, tarım ormancılık ve balıkçılık hizmetlerinin olumlu yönde etkilendiği, piyasalarda verilen teşvik belgesi adetinin arttığı tespit edilmiştir. Graham, Leary ve Roberts, (2014:8) çalışmasında ise bütçe açıklarının, faiz oranlarında artışa ve yatırımlarda düşüşe yol açtığı belirtilmiştir. Ancak, yatırımcıların portföy kararlarında servet etkileri mevcut olduğunda, devlet borçlanması varlıkların görece getirilerini ikame edilebilirliklerine bağlı bir şekilde değiştirmektedir. Diğer bir ifadeyle, kurumsal maliye politikasının yatırım gibi reel ekonomik sonuçları etkilemekte, devlet borçlanmaları ve yatırımlar; uygulanan maliye politikalarına göre gerçekleşmektedir. Bu bağlamda çalışma bulguları dikkate alındığında öneri olarak; piyasada sektörlerin gelişmesini sağlayabilmek için kamu bütçelerini ekonomiyi olumlu yönde etkileyen sektörlerle destek olarak ayrılması, önemli sektörlerde teşviklerin verilmesi ve kurumsal maliye politikalarının ekonomiyi geliştirecek şekilde planlanması yararlı olabilir. Ayrıca kalkınmaya katkı sağlayan sektörlerin güçlendirilmesi, kalkınmaya rekabetçi katkı sağlayabilecek yeni yatırımların teşvik edilmesi, kamu kurumlarının, kamu iktisadi teşekküllerinin, kalkınma ajanslarının, sivil toplum kuruluşlarının, vakıfların, toplumun, işletmelerin, üniversitelerin ve benzeri tüm kuruluşların dayanışma içerisinde yeni projeler üretmesi ve birlikte hareket edilmesi gerekmektedir.

Yapılan bu çalışmanın analizleri sonucunda; gayrimenkul fiyatlarının artmasının piyasanın gelişmesini desteklediği, talep edilen teşvik belgesi taleplerinin arttığı tespit edilmiştir. Maliye politikası, ekonomik büyüme hedefine ulaşmak için hükümet bütçesinin dinamik kullanımına yönelim yaratmaktadır. Maliye

politikası makro-ekonomik istikrarın sağlanmasında önemli bir işlev görmektedir. Mahmood ve Hussain-Sial'e göre ise (2018:188) mali piyasaların nispeten basit ve yüzeysel olduğu gelişmekte olan ekonomilerde, maliye politikasının etkisiz olduğunu öne sürmek için kesin bir doğrulama bulunmamaktadır. Hükümetlerin maliye ve para politikaları yoluyla ulaşmak istedikleri başlıca makro-ekonomik hedefler; tam istihdam seviyesine ulaşmak, fiyatlar genel seviyesinde istikrarı sağlamak, ekonomik büyümeyi hızlandırmak ve ihracat ile ithalat arasındaki dengeyi korumak şeklinde sırlanabilir. Vergilerdeki azalma ve para arzındaki genişleme stagflasyona yol açar. Hükümet ekonomideki büyümeyi artırmak için iki politika arasında seçim yapabilir. Bir ekonominin GSYH'si, ekonomi tam istihdam seviyesinin altındaysa artacaktır. Ekonomi tam istihdam seviyesinin üzerindeyse para arzındaki artış nedeniyle ekonomi stagflasyona yol açacaktır. Bu bağlamda çalışma bulguları dikkate alındığında öneri olarak; ekonomik büyüme hedeflerine ulaşabilmek amacıyla maliye politikalarını hem ekonomide istikrarı sağlayacak hem de piyasadaki işletmelerin büyümesini ve gelişmesini sağlayacak şekilde ihtiyaca göre düzenlemesi yararlı olabilir. McDonald III, vd.ne göre ise (2021:365) vergi teşviki, bir hükümetin vergi ödemelerini azaltarak belirli bir ekonomik faaliyeti teşvik etmek veya özendirmek için tasarlanmış vergilendirme politikasının bir yönüdür. Vergi teşviklerinin bir ekonomi üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri olabilir. Olumlu faydaları arasında, doğru şekilde uygulandığı ve tasarlandığı takdirde, vergi teşvikleri bir ülkeye yatırım çekebilir. Vergi teşviklerinin diğer faydaları arasında istihdam artışı, daha fazla sermaye transferi, araştırma ve teknoloji geliştirme ve ayrıca daha az gelişmiş bölgelerin iyileştirilmesi yer almaktadır. Vergi teşviklerinin etkilerini tahmin etmek zor olsa da doğru şekilde uygulandıkları takdirde, ekonomik büyümeyi ve devletin vergi gelirlerini (vergi tatili/teşvik süresinin sona ermesinden sonra) artırarak genel ekonomik refahı yükseltebilirler. Ancak, vergi teşvikleri uygun şekilde tasarlanmadıkları ve uygulanmadıkları takdirde, diğer olumsuz etkilerinin yanı sıra hükümetin mali durumu üzerinde de olumsuz etkilere neden olabilirler. Vergi teşviklerinin dört tipik maliyeti vardır; kaynak tahsisi maliyetleri, uyum maliyetleri, gelir maliyetleri ve yolsuzluk maliyetleridir. Kaynak tahsisi, vergi teşvikinden kaynaklanan vergi geliri kaybını ifade etmektedir. İkinci maliyet, vergi teşviklerinin ekonominin belirli bir alanında çok fazla yatırıma ve ekonominin diğer alanlarında çok az yatırıma yol açtığı durumu ifade etmektedir. Gelir maliyeti, vergi teşvikinin uygulanması ve teşviki alanların izlenmesi ve teşviki hak ettiklerinden emin olunması ile ilişkilidir. Bu nedenle, vergi teşviki ne kadar yüksek ve karmaşık olursa, vergi teşvikini elde etmeye çalışan kişi ve firma sayısı da o kadar fazla olacağından uyum maliyetleri de o kadar yüksek olabilir.

Araştırma sonuçları dikkate alındığında; ulusal ve uluslararası piyasalarda talep gören mal ve hizmetleri üreten işletmelere yönelik uygulanacak teşviklerin, işletmelerin yatırımlarını olumlu yönde etkilemektedir. Barca ve Esen'e göre ise (2012:89) rekabetçi bir piyasa ekonomisi, işletmeler arasında rekabeti sağlayan piyasa yapılarına sahip olup, herhangi bir piyasa hem yeterli sayıda işletmeye hem de giriş ve çıkışı kolaylaştıran kurallara sahiptir. İşletmelerin kaliteli, talep gören mal hizmet ürettiği bir çok alanda sağlanan teşvikler, ekonomide kıt kaynakların kullanıldığı verimliliği artırmak için hayati önem taşımaktadır. Bu nedenle işletmelerin rekabette üstünlük sağlayabilmeleri için rekabeti ve çeşitlendirmeyi teşvik eden, seçenekleri genişleten, mal ve hizmetlerin kalitesini artıran ve ekonomik fiyatlar sağlayan stratejilere odaklanmaları gerekmektedir. Bu kapsamda başta küçük ve orta ölçekli işletmeler olmak üzere; yeni işletmelerin desteklenmesi, işletmeler üzerindeki yüklerin azaltılması, değer zincirlerinin güçlendirilmesi ve uluslararası etkin rekabet politikalarının oluşturmasının önemli faydalarının olabileceği ifade edilebilir. Çalışma sonuçları dikkate alındığında öneri olarak; ülke piyasasında ve dünya piyasasında talep gören mal ve hizmetleri üreten işletmelere yönelik uygulanacak teşviklerin, işletmelerin yatırımlarını artıracak karlarını yükseltecek seviyede olması yararlı olabilir. Teşviklerin altyapı, kalifiye eleman, coğrafi özellikler, ham maddeye yakınlık, güvenlik ve benzeri nedenlerle gelişmekte olan bölgelere değil de gelişmiş bölgelere yönelmesi dikkate alınarak; gelişmekte olan bölgelerin potansiyelleri değerlendirilerek teşviklerin uygulanması yararlı olabilir. Ayrıca tüm bölgelerdeki yatırımların küresel rekabet dikkate alınarak; yatırımların stratejik alanlara yönlendirilmesi, karlı yüksek teknolojik alanların tercih edilmesi, ülke genelinde gelişmişlik seviyesi düşük olan bölgelere özendirilmesi, uluslararası ticarete atılacak ürünlerin geliştirilmesi; kalkınma, büyüme ve bölgeler arası gelişmişlik seviyesinin azaltılması açısından önemli faydalar sağlayabilir.

Bu konuda daha sonra yapılacak araştırmalarda, uygulama kapsamının ülkeler arası seviyede olması, ayrıca konu bakımından, ilgilenilen bölgelerdeki teşviklerin, verilen desteklerin, teknolojik gelişmelerin, tüketici beklentilerindeki değişimlerin, ham madde potansiyellerinin, stratejik yatırım alanlarının, uluslararası ticaretin, destek veren kuruluşların ve kamu gücünün uyguladığı maliye politikalarının dikkate alınması durumunda; bilimsel çalışmaların alana sağlayacağı katkı artabilir.

KAYNAKÇA

- Akdeve, E. ve Karagöl, E.T. (2013). Geçmişten günümüze Türkiye’de teşvikler ve ülke uygulamaları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 37, 329-350.
- Akyol, S. (2016). Neoliberalizm tartışmalarına maliye politikası çerçevesinden bir bakış. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 291-308. <https://doi.org/10.18037/ausbd.417479>.
- Alabaş, S. (2022). Kalkınma ajanslarının kaymakamlıklara ve bağlı kuruluşlara verdiği mali desteğin sosyal uyum projelerine sağladığı faydalar üzerine bir inceleme: İstanbul kalkınma. *Atlas Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 53-60.
- Alzyadat, J. A. & Al-Nsour, I. A. (2021). The fiscal policy instruments and the economic prosperity in Jordan. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 8(1), 113-122. <https://doi.org/10.13106/jafeb.2021.vol8.no1.113>.
- Andersen, M. R., Kett, B. R. & von Uexkull, E. (2018). Corporate tax incentives and FDI in developing countries. *2017/2018 Global Investment Competitiveness Report: Foreign Investor Perspectives and Policy Implications*, 1, 1-185. <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1175-3>.
- Barca, M., ve Esen, S. (2012). Rekabet avantajı sağlama ve sürdürmede stratejik yaklaşımlar. *Social Sciences*, 7(2), 89-107.
- Bonucchi, M., Ferrari, M., Tomasini, S. & Tsenova, T. (2015). Tax policy, investment decisions and economic growth 1. *Revue de l’OFCE*, (5), 225-262. <https://doi.org/10.3917/reof.141.0225>.
- Breusch, T. (1978) Testing for autocorrelation in dynamic linear models. *Australian Economic Papers*, 17, 334-455. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8454.1978.tb00635.x>.
- Bulmuş, G., ve Polat, E. (2020). Yeni bölgeselcilik yaklaşımı ve bölgesel kalkınma ajanslarının Türkiye bölgesel planlama uygulamasına etkileri. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 5(2), 293-308.
- Bunescu, L. & Comaniciu, C. (2010). Issues on fiscal policy objectives in Romania after 2000. *Studies in Business and Economics*, 5(3), 116-129.
- Cura, K. (2023). *Devlet teşviklerinin imalat sanayi üzerinde etkileri, Konya örneği*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. (794510), SB Enstitüsü, Konya Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Çelikkaya, S., Yaman, H., Dağlı, İ., ve Çapık, E. (2018). Bölgesel politikaların kalkınma planlarındaki yeri ve zamana bağlı dönüşümü. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 9(22), 21-31. <https://doi.org/10.21076/vizyoner.440667>
- Dağ, M., ve Çelik, M. (2018). Yatırım teşvikleri nedir? Kavram ve kapsamı üzerine bir değerlendirme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 863-875.
- Danylyshyn, D., Dubyna, M., Zabashtanskyi, M., Ostrovska, N., Blishchuk, K. & Kozak, I. (2021). Innovative instruments of monetary and fiscal policy. *Universal Journal of Accounting and Finance*, 9(6), 1213-1221. <https://doi.org/10.13189/ujaf.2021.090601>.
- Doğanalp, N. (2019). Türkiye’de teşvik uygulamalarının istihdama katkısı: Seçilmiş İller Üzerine Bir Panel Veri Analizi. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (17), 1285-1293. <https://doi.org/10.31590/ejosat.659482>
- Dupor, B. (2020). Possible fiscal policies for rare, unanticipated, and severe viral outbreaks. *Unanticipated, and Severe Viral Outbreaks*, 3-14. <https://doi.org/10.20955/es.2020.6>
- Ekinci, F., ve Yüce, Ş. (2019). Yatırımlarda vergisel teşvikler: Güneydoğu Anadolu Bölgesi değerlendirmesi, Şırnak ili örneği. *Sakarya İktisat Dergisi*, 8(4), 311-330.
- Graham, J., Leary, M. T. & Roberts, M. R. (2014). *How does government borrowing affect corporate financing and investment?* (No. w20581). National Bureau of Economic Research, 1-53. <https://doi.org/10.3386/w20581>.
- Han, L. & Kung, J. K. S. (2015). Fiscal incentives and policy choices of local governments: Evidence from China. *Journal of Development Economics*, 116, 89-104. <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2015.04.003>.

- Igor, B. & Coccia, M. (2018). Rewards in Bureaucracy and Politics. *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance—section Bureaucracy* (edited by Ali Farazmand), 1-15. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-31816>.
- Karaş, G. ve Karaş, E. (2019). *Mali teşvik sisteminde yer alan amaç ve araçlara ilişkin genel bir değerlendirme*. Türkiye’de Mali Teşvik Sistemi ve Uygulamaları İçinde, Mustafa Taytak, Mahmut Ünsal Şaşmaz (Ed.), Ekin Yayıncılık.
- Koç, Ö. E. ve Saraç, T. (2020). Türkiye’de sanayi kesimine yönelik uygulanan vergi teşviklerinin sanayi üretimi üzerindeki etkisi. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 5(13), 331-346.
- Küçük, T., Çalış, N., ve Doğan, Ö. (2024). Devlet teşviklerinin bağımsız denetimi ve bir vaka analizi. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences (Joshas)*, 8(59), 1869-1881. <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH>
- Maden, S. I., ve Yiğit, A. G. (2019). Bölgesel kalkınma politikalarındaki dönüşüm: yeni bölgeselcilik yaklaşımı ve Türkiye yansımaları. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(3), 113-120. <https://doi.org/10.18506/anemon.420459>
- Mahmood, T. & Hussain Sial, M. (2018). The relative effectiveness of monetary and fiscal policies on economic stability in Pakistan. *European Online Journal of Natural and Social Sciences: Proceedings*, 7(1s), 179-189.
- Malakauskaite, A. & Navickas, V. (2010). The role of clusters in the formation process of tourism sector competitiveness: Conceptual novelties. *Economics and Management*, 15, 149-154.
- McDonald III, B. D., Decker, J. W. & Johnson, B. A. (2021). You don't always get what you want: The effect of financial incentives on state fiscal health. *Public Administration Review*, 81(3), 365-374. <https://doi.org/10.1111/puar.13163>.
- Ofoma, C. V. & Adeiza, U. S. (2024). Interrogating the effectiveness of poverty alleviation measures in Nigeria under president Muhammadu Buhari’s administration (2015-2023). *Journal of Public Administration, Public Affairs, and Management*, 22(1), 225-245.
- Özek, Y., ve Bayat, T. (2021). Türkiye’de maliye politikası şoklarının çıktısı üzerindeki asimetrik etkisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(2), 943-951. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.863275>.
- Pasichnyi, M. (2020). Fiscal policy and economic development. *University Economic Bulletin*, (44), 153-164. DOI: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2020-44-153-164>.
- Premchand, A. (1989). *Chapter one fiscal policy parameters for budgeting*. International Monetary Fund. Not for Redistribution, 1-555. <https://doi.org/10.5089/9780939934256.071>.
- Recepöğlü, M. ve Değer, M. K. (2016). Türkiye’de bölgesel yatırım teşviklerinin bölgesel ekonomik büyüme üzerine etkisi: düzey 2 bölgeleri üzerine panel veri analizleri (2004-2011). *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(4), 6-21.
- Ross, S., Boyle, M. J. & Perez, Y. (2023). *How does fiscal policy impact the budget deficit?* Investopedia, Dotdash Meredith Publishing.
- Sağdıç, E. N., Karaş, G. ve Yıldız, F. (2021). The impact of investment incentives on regional economic growth in Turkey: an empirical analysis. *Sayıştay Dergisi*, 32(121), 39-64. <https://doi.org/10.52836/sayistay.966483>.
- Sağdıç, E. N., ve Yıldız, F. (2019). Türkiye’de tarım sektörüne yönelik uygulanan mali teşviklere genel bir bakış. *Türkiye’de Mali Teşvik Sistem ve Uygulamaları*, 1, 153-177.
- Sevinç, E., ve Şeker, A. (2023). Yatırım teşvikleri ile uluslararası ticaret ve doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişki: Türkiye örneği (2001-2021). *Alanya Akademik Bakış*, 7(1), 337-354.
- Sevinç, H., Emsen, Ö. S., ve Bozkurt, E. (2016). Yatırım teşvik politikalarının bölgesel belirleyicilerine yönelik bir analiz: Türkiye örneği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 525-556. <https://doi.org/10.18074/cnuibf.302>
- Szarowská, I. (2016). Quality of public finance and government expenditure in the Czech Republic. In *Proceedings of the 15th International Conference on Finance and Banking*, 1 (2), 375-384.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) <https://www.tuik.gov.tr/>

Wang, J., Qin, Y. & Zhou, J. (2021). Incentive policies for prefabrication implementation of real estate enterprises: An evolutionary game theory-based analysis. *Energy Policy*, 156, 1-14. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2021.112434>.

Yörür, N., ve Derinsu, Y. D. (2024). Türkiye’de Düzey 1-TR8 ve TR9 bölgelerinde tarım sektöründe düzenlenen yatırım teşvik belgelerinin analiz ve değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29(1), 40-58.